Cvasi în direct: evenimentul revoluției române în Istoria lui Mihai Iovănel

Victor MOROZOV

Universitatea Paris 8 Vincennes–Saint-Denis
Paris 8 Vincennes–Saint-Denis University
Personal e-mail: victormorozov2015@gmail.com

Quasi Live: The Event of the Romanian Revolution in Mihai Iovănel's History

Abstract: This essay aims to examine several means by which literary historian and critic Mihai Iovănel grounds his synthesis work around the seminal moment of the Romanian revolution. It proceeds by defining two central occurrences of that event throughout the volume – as a temporary marker, useful insofar as it manages to divide more or less arbitrarily a historic period, and as a source for the narratives that would develop in quick response to the brutal transition towards capitalism. The article questions the meaning of the choice to engage the contemporary history starting from the Romanian revolution, while also pointing out the media transformations that this globally televised event brought to the literary field.
Keywords: revolution, television, conspiracy theory, postcommunism, literary history

Citation suggestion: Morozov, Victor. "Cvasi în direct: evenimentul revoluției române în *Istoria* lui Mihai Iovănel". *Transilvania*, no. 7-8 (2021): 133-138. https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.16.

Există două sensuri ale revoluției din decembrie 1989 care pot fi degajate din recenta lucrare a criticului Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020*: pe de o parte, cel de marker temporal care rupe în două – într-un „înainte" și un „după" – o perioadă istorică (1944-2020...) definită prin două regimuri politice, util în măsura în care servește ca „eveniment fondator", ca punct de plecare pentru discutarea transformărilor recente din câmpul literar; pe de altă parte, cel de matrice a narațiunilor care aveau să fie normalizate ulterior, în măsura în care a oferit o bază de lucru scriitorilor – teoria conspirației în postcomunism, analizată mai jos, își are sorgintea, fie și parțial, în momentul decembrie '89 –, dar a și configurat, *volens-nolens*, un alt regim al informației, statuând definitiv preeminența „evului media".[1]

Eseul de față își propune să retraseze maniera în care Iovănel actualizează în paginile *Istoriei literaturii române contemporane: 1990-2020*[2] aceste două sensuri principale ale evenimentului revoluționar, chestionând deopotrivă, prin utilizarea instrumentelor specifice analizei media, validitatea unei astfel de raportări, la capătul a trei decenii de postcomunism. Trei elemente importante se disting în cadrul acestei discuții: componenta televizuală a revoluției; componenta conspiraționistă; și posibilitatea acestui eveniment de a genera literatură.

Într-un sens deopotrivă mai general și mai concret, care nu se limitează exclusiv la lucrarea lui Iovănel, ci caută să elaboreze o serie de concluzii mai ample, ar fi vorba, mai ales, despre chestionarea însăși posibilității unui roman – se înțelege: un roman *satisfăcător* – al revoluției. Căci, de bună seamă, sintagma „roman al revoluției" închide în ea un oximoron: prin proiectul fundamental de ordonare a lumii grație recursului la narațiune, ideea de roman pare că este contrară spiritului revoluționar, care debordează orice cadru bine delimitat și sfârșește prin a genera un surplus de semnificație și de contradicție. Cu toate încercările de producere a unui astfel de roman consensual – pe care le vom detalia pe parcursul acestui eseu –, punctul nostru de vedere, raportat la situația actuală, îl urmează îndeaproape pe acela al lui Iovănel, atunci când autorul constată simplu că „«un roman al revoluției», clasic în sensul în care Rebreanu crease romanul răscoalei de la 1907, nu reușește să fie publicat".[3] Lucrul nu trebuie însă să ne surprindă: dat fiind vălul de enigmă și ignoranță de care evenimentul revoluționar s-a lăsat învăluit de-a lungul anilor, a pretinde un roman care să-l ridice la rangul de obiect de studiu s-ar putea să fie pură deșertăciune. În acest sens, capitolul în care Iovănel sistematizează teoriile conspirației în raport cu revoluția decembristă este foarte util și din perspectiva unei posibile explicații a acestui impas.

Cu alte cuvinte, spre deosebire de tranziția către capitalism, codificată aproape exclusiv în cheia unui rău necesar spre mai bine, revoluția română a sfidat orice tentativă de a placa asupra ei o narațiune unificatoare. A rezultat, din această grefă eșuată, o proliferare de teorii mai mult sau mai puțin marginale, enclavizate, pe care Iovănel are meritul de a le reuni într-o discuție solidă.

Cvasi în direct[4]

Printre comentatorii din România și de aiurea ai revoluției române s-a afirmat, consensual, că acest moment istoric ar fi inaugurat un nou regim de vizibilitate, marcat de sosirea la rampă a directului, componentă televizuală esențială.[5] Acestea fiind spuse, paradoxul aflat la baza evenimentului respectiv – numit „botezul de foc al televiziunii" de către criticul de film francez Serge Daney – este dublu: el vizează, întâi de toate, lipsa unei explicații de primă mână satisfăcătoare pentru dezamăgirea cauzată de revoluția care, deși transmisă în direct, a fost decisiv marcată de manipulare, trunchiere și trucaj. Apoi, este vorba despre căderea vertiginoasă a „Televiziunii Române Libere" dinspre statutul de principal agent catalizator al revoltei populare – de principala ei sursă de orânduire evenimențială[6] – înspre acela, mult mai puțin flatant, de propagator al minciunii și al dezinformării. În genere, raportarea la întâmplările revoluționare urmează o traiectorie ascendentă până în ziua de 25 decembrie, căreia îi succede – începând cu momentul difuziunii montajului privitor la procesul soților Ceaușescu, și mai ales pe filieră franceză – dezamăgirea unei populații care se simte trădată de un mediu (televiziunea) în care își pusese toate speranțele.[7] După cum subliniază în trecere Iovănel în începutul capitolului dedicat istoriei postcomunismului românesc, „nu peste multă vreme entuziasmul ce întâmpinase în fața micilor ecrane revoluția română avea să se transforme în scandal. Un prim motiv: ficțiunea evenimentului, disproporția dintre numărul uriaș de morți vehiculat inițial (zeci de mii de victime) și cifrele reale (în jur de 1290)".[8]

Dar această sete credulă de „autenticitate" observabilă printre telespectatori nu este, în cele din urmă, decât expresia „la firul ierbii" a ignoranței cetățenilor României – o „țară [până în acel moment] fără imagini", avea să declare același Serge Daney – în privința modului de funcționare esențialmente sincopat al televiziunii. Ea poate fi sintetizată în cuvintele lui Țichindeleanu și Petrovszky:

> „Revăzând și recitind imaginile și textele produse în jurul schimbărilor din 1989, și în special apogeul dramatic al prezentării evenimentelor din decembrie, am fost frapați de o atitudine a reporterilor participanți la evenimente după deschiderea granițelor pe 22 decembrie. Rapoartele lor transmit un afect ori poate o fantasmă care avea forța să contamineze și telespectatorii: credința că în acest caz s-ar putea sări peste condiția de mediator, că reporterul deținea în această situație excepțională puterea de a reproduce în mod imediat, nemijlocit, evenimentele tulburătoare, realitatea pură și simplă, istoria în act. Cum se explică acest efect ori această senzație a autenticității care bîntuia tocmai mediile cu cel mai înalt grad de profesionalism și experiență?".[9]

Acest efect se explică, în opinia mea, printr-o stare de fapt dublu condiționată: întâi, am mai spus-o, trebuie avută în vedere lipsa de experiență a populației române în privința decriptării conținutului televizual. Directul – „singurul adevăr care merită" la televizor[10] – nu garantează nicidecum transparența și absența trucajelor, așa cum conchide foarte limpede Aurel Codoban: „Toate aceste proceduri [duble multiple, regie mascată etc.] nu pot fi atribuite șireteniei protagoniștilor: ele aparțin caracteristicilor mediului care este televiziunea, aparțin imperativului evenimențializării".[11] În plus, de cealaltă parte a baricadei, jurnaliștii străini pătrunși pe teritoriul României au fost puși în fața unei situații pe drept cuvânt excepționale: istoric vorbind, era poate pentru prima dată când televiziunea promitea în sfârșit să informeze *în timp real*, achitându-se de o menire care fusese vehiculată îndelung, dar fără a fi fost pusă în practică, în dauna cinemaului care – devenise cât se poate de clar pentru un comentator atent precum Serge Daney – „părăsise demult vaporul Istoriei".[12]

Dat fiind acest climat de încredere oarbă și definitiv trădată, care s-a deplasat ulterior în cealaltă extremă, aceea a mefienței generalizate în rândurile populației – „șiretenia participanților" nu e câtuși de puțin o expresie inocentă –, e lesne de explicat maniera în care evenimentul fondator al revoluției române a degenerat într-o paranoia complotistă care s-a perpetuat ani de-a rândul. A-i cere televiziunii mai mult decât poate oferi (acces deplin *in medias res*) sau, dimpotrivă, a o copleși cu o vină care nu îi aparține, căci este o caracteristică intrinsecă a respectivului mediu (manipularea asupra realității): sunt reacții care descriu nu doar o inadecvare la mediu, ci și condiția suficientă pentru a dezvolta, prin extrapolare, o teorie a conspirației. Prin forțarea statutului imaginii, reprezentarea este sărăcită, redusă la o matrice schematică asupra căreia se pot placa cu ușurință sensuri prestabilite, contrare celor arătate. La puțin timp după evenimentele românești, Serge Daney punea întrebarea fundamentală care se născuse în mijlocul lor, și tot el era cel care răspundea:

> „Cum să trăim cu imaginile? Probabil fără a aștepta de la ele nici prea mult, nici prea puțin «adevăr». Fără a lupta împotriva ambiguității lor necesare. Și știind, odată pentru totdeauna, că «doar o imagine» [juste une image] nu e în niciun caz același lucru cu «o imagine justă» [une image juste], ci că de-acum încolo nouă ne revine sarcina de a o confrunta (adică de a o «monta») cu o alta".[13]

Revoluția română și teoria conspirației

Acest ghid de bune practici elaborat de Daney în revista *Cahiers du cinéma* nu a fost pus în aplicare în contextul românesc postrevoluționar. Așa se explică de ce revoluția română, în ciuda numeroaselor interpretări care i s-au adus,

își păstrează încă și acum restul de ambiguitate și de mister impenetrabil.[14] În acest sens, Mihai Iovănel elaborează trei explicații pentru proliferarea conspirațiilor în literatura română imediat-postdecembristă: prima se referă la refularea pedalei conspiraționiste în comunism, care n-a făcut decât să ațâțe scriitorii, „să provoace în mintea populației cele mai delirante scenarii"[15], care au fost eliberate odată cu schimbarea de regim. Ultima se referă la integrarea României în sistemul global capitalist, echivalat cu un „labirint cognitiv" prea vast pentru a putea fi cuprins pe de-a-ntregul, și în care recursul la teorii complotiste servește drept busolă de orientare. A doua ipoteză a lui Iovănel însă este cea care ne preocupă în mod direct. Aceasta

> „privește seria de evenimente neexplicate din istoria României, începând cu recenta revoluție anticomunistă din decembrie 1989 – evenimentul fondator al postcomunismului, cu atât mai obscur cu cât fusese un eveniment mediatic cu difuzare și receptare globală. Timp de aproape trei decenii după momentul decembrie 1989 nu a existat o teorie standard a fenomenului; eterogenitatea bibliografiei este perplexantă".[16]

Mai apoi, Iovănel consideră drept „utilă trecere[a] în revistă a întinsei bibliografii privind revoluția" realizată de Ruxandra Cesereanu în volumul său *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*. Or, la mai bine de 15 ani de la prima ediție a sa, demersul sumativ al autoarei apare într-adevăr salutar, dar necesitând cu siguranță ample revizuiri, dacă nu chiar o restructurare din temelii. Cartea nu reușește decât arareori să depășească stadiul de simplă compilație a unor lucrări care o precedă, fără a putea propune o viziune sistemică asupra datelor luate în calcul și suferind de pe urma lipsei unei metode critice bine întemeiate, căreia i se preferă o perspectivă descriptivă, ba chiar rapsodică. Volumul este util în măsura în care propune o serie de rezumate ale unor lucrări căzute în desuetudine și irelevanță; comentariile pe marginea lor, însă, rămân sumare și superficiale, capabile cel mult să indice o orientare care se cere aprofundată. În altă ordine de idei, lucrarea Ruxandrei Cesereanu se simte astăzi datată în special din rațiuni de *parti pris* ideologic: anticomunismul de principiu al autoarei, care își găsește felurite debușeuri printre rânduri, este în acest caz nepotrivit tocmai pentru că anulează postulatul de bază al unui asemenea demers, și anume distanța critică, dublată (măcar) de aparența obiectivității. Pentru ca această „trecere în revistă" a teoriilor cu privire la revoluție să își poată atinge scopul originar este nevoie fie de echidistanță față de cursul evenimentelor, pentru a nu faulta din start anumite interpretări pe motiv de prejudecăți mai mult sau mai puțin fondate, fie de racordarea la ceea ce Iovănel numește o „teorie standard" asupra revoluției, în raport cu care toate celelalte încercări de hermeneutică asupra evenimentului să poată fi judecate. Cesereanu nu se poate sprijini pe un asemenea avantaj al unei cunoașteri superioare a evenimentului – opinia ei este doar atât: o opinie printre altele[17], exprimată lapidar și lăsând repede locul unei dedicații către „marea familie de oameni liberi" care au pierit la revoluție, admirabilă retoric, dar nu și academic –, ceea ce oricum pare să fie complicat; dar nici măcar pe spiritul critic al cercetătorului nu poate conta.

Acest fapt, în sine, n-ar constitui un impediment de netrecut, în principiu. El face însă, în anumite ocazii, dovada unor concepții politice de-a dreptul conservatoare, care servesc demonstrațiilor avansate în volum, dar nu și probității academice. Un caz frapant îl reprezintă rechizitoriul pe care îl montează împotriva lui Ion Iliescu, rechizitoriu care, în mod poate neașteptat, găsește un cap de acuzare solid în simpatia liderului politic pentru clasa muncitoare, taxată prompt de autoare drept „clișeu comunist":

> „în definirea revoluției, Iliescu se manifestă prin clișee comuniste (ceea ce nu este neapărat paradoxal) – «aportul muncitorimii» în 20 decembrie la Timișoara și în 22 decembrie la București (pe care pedalează obstinat) este o sechelă a gândirii sale definitiv marcate de un pattern comunist, care vedea în clasa muncitoare «avangarda» partidului respectiv".[18]

Mai important decât acest pasaj mai curând marginal și anecdotic în economia tezei susținute de autoare e momentul în care Cesereanu inventariază, printre mișcările sociale ce au „prevestit", într-un fel sau altul, revoluția din 1989, revolta minerilor din Valea Jiului, în 1977. În două rânduri, Cesereanu trasează paralele – sau, atunci când e cazul, rupturi – între 1977 și fenomenul „Piața Universității 1990", aranjate din condei pentru a da o cifră rotundă. Mai întâi, cercetătoarea afirmă:

> „Însă probabil că [minerii revoltați din Valea Jiului în 1977] erau, măcar parțial, o «mulțime eroică» (în schimb, în 14-15 iunie 1990, când a avut loc cea mai violentă mineriadă din postcomunism, în care minerii – *alții decât cei din 1977* – au maltratat studenți și, în general, pe oricine era bănuit a fi intelectual, aceștia s-au dovedit a fi o «mulțime criminală»".[19] [s.m.]

Câteva pagini mai încolo, Cesereanu revine asupra acestui arc temporal, pentru concluzii similare:

> „Pe platforma de la Lupeni [în 1977], timp de aproape trei zile, minerii și-au rostit revendicările și protestele la microfon, au lăsat orice protestatar să intervină, fără nici un fel de cenzură (oare nu tocmai așa ceva avea să se petreacă în cadrul fenomenului «Piața Universității 1990» – pe care, însă, minerii reciclați din Valea Jiului, *cu siguranță alții decât protestatarii din 1977*, nu l-au înțeles și l-au reprimat ei înșiși, la comanda autorităților postcomuniste, dar în cel mai tipic mod comunist?)".[20] [s.m.]

Lăsând la o parte credința Ruxandrei Cesereanu în puritatea unei tabere în contrast cu machiavelismul celeilalte – cu nimic superioară interpretărilor misticoide, de tip Bine vs Rău, cărora le va face ea însăși recensământul pe tot cuprinsul cărții de față –, uimește baletul argumentativ, sprijinit pe

picioarele de lut ale unor aproximări imposibil de verificat („au lăsat orice protestatar să intervină, fără niciun fel de cenzură" etc.) și aflat acolo mai mult pentru efect stilistic decât pentru a avansa demonstrația. Pentru a nu mai aduce în discuție această formulă repetată în două rânduri: „cu siguranță alții decât protestatarii din 1977", căci nimic, în absența unor dovezi bibliografice, nu e mai puțin sigur.

Dar dacă ne-am oprit atenția într-o așa măsură asupra lucrării Ruxandrei Cesereanu, aceasta este deoarece ea poate servi eseului de față în două moduri. Întâi, considerând desigur teza ei centrală, care împarte teoriile privitoare la revoluție în trei mari categorii: „puriștii" (cei care consideră că în 1989 a existat o revoluție în adevăratul sens al cuvântului), „teoria conspirației" (cei care consideră că a fost vorba despre o lovitură de stat sau un complot extern) și, împrumutând câte ceva din ambele categorii de mai sus, „teoria revoluției hibridate cu o lovitură de stat". De remarcat cum aceste trei poziționări capătă un ecou corespondent în modul fiecărei tabere de a se plasa față de televiziune ca organism revoluționar. Relația complicată dintre procesul de desfășurare al revoluției și modul de funcționare al televiziunii este surprinsă în deschiderea unei disertații de master dedicate revoluției decembriste și aparținându-i francezului Philippe Aguinalin, încă nepublicată, care poate fi alăturată fără prea mari ambiguități „teoriei conspirației". În cuvinte ceva mai măsurate decât tonalitatea pe care o va adopta ulterior în cuprinsul demonstrației, Aguinalin afirmă:

> „Putem într-adevăr să vorbim de o «tele-revoluție» în măsura în care această «revoluție» se va fi dovedit, în cele din urmă, mai mult televizuală decât reală. Tocmai pentru că televiziunea a fost, pentru cei care au reușit să recupereze adevărata revoluție română, începută la Timișoara, principala armă, cu tot cu alaiul ei de morți și de lupte virtuale, putem vorbi de o «tele-revoluție»".[21]

În al doilea rând – și pentru a reveni la pasajul despre mineri citat anterior –, cartea Ruxandrei Cesereanu se dovedește utilă tocmai fiindcă avansează, poate în mod neintenționat, tema trecerii de la un regim la altul. În viziunea maniheistă a autoarei, oamenii se împart în alb și negru într-un mod cât se poate de lipsit de echivoc. În acest sens, momentul revoluției servește în calitate de prag convenabil, de punct de trecere dinspre o ordine a lucrurilor greșită înspre o ordine a lucrurilor îndreptată, cel puțin în aparență, spre progres. Întrebarea, în acest context, e simplă: sunt minerii din Piața Universității anului 1990 „cu siguranță" diferiți de cei din anul 1977 în Valea Jiului? Cu alte cuvinte, revenind la lucrarea lui Mihai Iovănel, există o legitimare mai adâncă a opțiunii de a demara o istorie a literaturii contemporane românești chiar în imediatul postdecembrist, alta decât aceea a unui simplu marker temporal convenabil? A existat o schimbare radicală la nivelul formelor și al expresiei, care să justifice utilizarea acestui prag – sau, dimpotrivă, se poate constata o porozitate, dacă nu chiar o contaminare, de altfel firească, între cele două perioade? Iovănel constată că, „[d]eși cartea poartă subtitlul simbolic 1990-2020, care recunoaște rolul jucat de căderea comunismului la finele lui 1989 pentru formarea unei noi perioade literare, limita ei inferioară este ancorată în anii '80, în care se formează Mircea Cărtărescu și ceilalți optzeciști, dar trimite filamente până în anii '60-'70 sau chiar mult mai devreme, în secolul al XIX-lea".[22]

Revoluția română și Televiziunea liberă

Cu reculul celor 30 de ani scurși de atunci, e mai dificil de făcut astăzi o arheologie a teoriilor privitoare la revoluția română decât una dedicată modului mult mai lipsit de echivoc în care a evoluat Televiziunea Română. Căci poate nu am măsurat cu atenție, în textele comentatorilor revoluției – de la Serge Daney la Bogdan Ghiu – presentimentul viitorului și conexiunea, *a priori* atât de simplă, între dezmembrarea politicilor socialiste în estul Europei și victoria definitivă, la scară mondială, a televiziunii prin cablu, care în același moment al istoriei își extinde rețeaua la nivel global. Țichindeleanu și Petrovszky:

> „Istoria tranziției fostelor țări socialiste se întrepătrunde, așadar, cu o altă istorie foarte recentă, de data aceasta la nivel global, cea a tranziției mijloacelor de difuzare în masă a televiziunilor prin cablu și satelit. [...] Deceniile 1980-1990 constituie și perioada de tranziție globală a televiziunii prin cablu, a cărei influență în normativizarea orizontului cultural la nivel global pur și simplu nu poate fi subestimată".[23]

Practic, televiziunea în România post-1989 a devenit, din stimulul coagulant al răscoalei decembriste, noul canal al ordinii capitaliste care, în acele momente de vid de putere, avea în continuare mari greutăți în a atrage consensul. În capitolul destinat teoriei conspirației, Iovănel consideră drept motor principal pentru o întreagă literatură – de la Pavel Coruț la Francisc Munteanu – alimentată de ideea complotului din culise prezența remanențelor comuniste în societatea tranziției, originând în chiar desfășurarea revoluției și în convingerea că trupele Securității au acaparat sensul ei, perpetuându-se dincolo de ea. Mai important decât aceste texte cel mult circumstanțiale este de înțeles cum televiziunea a acționat ca un tăvălug peste toate aceste tendințe contestatare, fie ele și slab fundamentate rațional, la adresa narațiunii capitaliste care căuta hegemonia într-o perioadă în care calea politică de urmat nu era clară. În acest sens, edificatoare sunt cuvintele Andalunei Borcilă, care afirmă:

> „În jurul Zidului [Berlinului], transmisiile au articulat o narațiune normativă a tranziției, despre cum ar avea loc schimbarea și cum ar trebui să arate ea. E destul de simplu de observat funcția acestei narațiuni în imaginarul capitalist american incipient al erei de după Războiul Rece: spectacolul aseptizat al căderii comunismului a fost monumentalizat ca o sărbătoare continuă, prin care spectatorii puteau fi martorii dorinței Estului de a fi încorporat în Vest și ai

îmbrățișării fericite a ideologiei capitaliste occidentale de către Est".[24]

Revoluția română și literatura

În atari condiții, Iovănel are dreptate să insiste pe această (para-)literatură nu doar ca exotism de periferie, ci și pentru că, cel puțin o vreme – atunci când nu funcționa exclusiv pe post de zgomot de fond ușor de ridiculizat –, ea a exprimat temerile și sentimentul unui segment semnificativ al populației, care se simțea pe drept cuvânt exclusă din noua orânduire neoliberală. În lipsa unor alți anticorpi pe moment – „realismul capitalist", curent eterogen în care Iovănel vede o mai eficientă și mai subtilă reflectare a straturilor și statuturilor sociale specifice tranziției postcomuniste românești tocmai prin relaxarea resorturilor ideologice, va interveni decenii bune mai târziu –, literatura unui Pavel Coruț a putut servi drept debușeu al unor convingeri populare greu de luat în seama de literatura mainstream. Ea face, în acest context, figură de critică la adresa Puterii, și astfel își găsește o poziție coerentă în sistemul literar imaginat de Iovănel de pe baze ideologice.

Așadar, de o parte remarcăm opera unui Coruț, în care rolul proeminent îl joacă teoria care prevede continuitatea neștirbită între Securitatea antedecembristă și organele din postcomunism. Ei i se opune, teoretic, literatura *mainstream*. Cu toate că, așa cum notează Iovănel la un moment dat, un Mircea Cărtărescu împarte cu Coruț măcar bazinul originar al conspirației, din care extrage – bineînțeles, pe filiera unui postmodernism înalt, de tip Thomas Pynchon sau Don DeLillo – materialul necesar ficțiunii. De altfel, în momentul în care Cărtărescu depășește romantismul cu miez livresc, alegând să producă un roman social în care să dea voce „străzii" – este vorba despre a treia parte a romanului *Orbitor* –, tentativa nu reușește, fapt datorat „redundanței" pe care Iovănel o consideră drept principiu central al operei cărtăresciene, atât la nivel structural, stilistic, cât și „de voce": „vocile mulțimii, al căror cor cacofonic Cărtărescu încearcă aici să-l orchestreze, nu sunt decât o variantă de oralitate confecționată în interiorul aceluiași idiolect."[25]

Mai fertil, în viziunea lui Iovănel, pare să fie proiectul acestor romane lipsite de viziune maximalistă, care abordează în cheie realistă evenimentul revoluției. Impasul, în privința acestui set de texte, e dublu: întâi, cum am afirmat, pentru că linearitatea narațiunii acestora contrazice proliferarea semnificațiilor unei revoluții, netezind orice asperitate. Poate de aceea, anticomunismul de principiu al acestor romane – pe care Iovănel le alătură, inspirat, „romanului comunismului", alt deziderat post-festum soldat cu un eșec, din motive similare – este un dezavantaj, întrucât împiedică o privire detașată, lipsită de lecturi edificatoare, a momentului revoluționar. Această sete de sentințe, de a demasca vinovați, de a cerne foarte clar grâul de neghină, este totuși incompatibilă cu viziunea mărginită a textului, chemat astfel să intre, în cel mai artificial mod cu putință, într-o serie de scheme prestabilite. Considerând romanul lui Bogdan Suceavă *Noaptea când cineva a murit pentru tine* drept „[c]el mai realist și expresiv roman al revoluției", Iovănel taxează totuși faptul că „perspectiva naratorului lui Suceavă rămâne totuși limitată la firul ierbii."[26] Ne putem întreba, în cazul unui narator deliberat depășit de evenimente, dacă acest reproș este justificat – dacă nu cumva această perspectivă incompletă descrie totuși ipostaza unui pion nesemnificativ angrenat în malaxorul unui eveniment cu consecințe imprezibile. Acolo unde remarca lui Iovănel are sens deplin este tocmai în ideea că Suceavă modelează o bucată limitată de istorie – dar nu conferă nici pe departe o viziune unitară și unificatoare a evenimentului. Mizele textului său sunt mai modeste.

Romanul revoluției, ca și cronologia ei strictă sau teoria standard cu privire la evenimentele sale comprimate în timp, rămâne să fie scris.

Note:

1. Preiau expresia de la Bogdan Ghiu. Vezi mai ales prima sa colecție de cronici televizuale. Bogdan Ghiu, *Ochiul de sticlă* (București: Editura ALL, 1997). Subintitulată ulterior „Evul Media I".
2. Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020* (Iași: Polirom, 2021).
3. Iovănel, *Istoria*, 295.
4. Aluzie la discursul prezentatorului de televiziune francez Rachid Archab din 22 decembrie 1989: „Formidabilă accelerare a istoriei, pe care ați trăit-o cvasi în direct", Antenne 2, *Journal télévisé de 13* heures.
5. „După cum s-a spus de multe ori, în 1989 a fost pentru prima oară transmisă și înregistrată în direct o revoluție", declară Ovidiu Țichindeleanu și Konrad Petrovszky în introducerea lor sintetică pe subiect. Vezi Konrad Petrovszky, Ovidiu Țichindeleanu (ed.), *Revoluția română televizată* (Cluj: IDEA, 2009), 42.
6. În cuvintele lui Aurel Codoban: „Televiziunea a fost forma unei revoluții al cărei conținut a fost produs de evenimente și incidente spontane, adică a funcționat ca un sistem de semnificare ce a transformat semnele polisemice ale evenimentelor în discurs cu sens coerent". În Aurel Codoban, „Condițiile de posibilitate mediatică ale unei revoluții", în Petrovszky, Țichindeleanu, *Revoluția română televizată*, 67.
7. Vezi și comentariul Andalunei Borcilă: „Principala promisiune făcută spectatorilor săi de televiziune, în general, și de știrile de televiziune, în particular (și care, inutil să mai insist, e o iluzie), e una realistă: promite o întâlnire "în direct" (citește: nemijlocită și imediată) cu "realitatea" și "istoria". Andaluna Borcilă, „Debutul televizual al postcomunismului", în Petrovszky, Țichindeleanu, *Revoluția română televizată*, 194.
8. Iovănel, *Istoria*, 19.
9. Țichindeleanu, Petrovszky, *Revoluția*, 193.

10. Serge Daney, „Nicolae et Elena lèguent leurs corps à la télé" [Nicolae și Elena își lasă corpurile moștenire televiziunii], în Serge Daney, *Devant la recrudescence des vols de sacs à main* (Lyon: Alleas, 1991), 169.
11. Codoban, „Condițiile", 68.
12. Prafraza trimite la o expresie a lui Serge Daney: „Nu cumva azi un nou vapor „televiziune și Istorie" părăsește portul?", în „România, anul zero", https://futureast.blog/2020/05/12/o-traducere-inedita-din-serge-daney-romania-anul-zero/, trad. Victor Morozov, ultima consultare: 27 iunie 2021. În original, „Roumanie, année zéro", în *Cahiers du cinéma* no. 428, februarie 1990, p. 83.
13. Ibid.
14. A pretinde de la o imagine, spune Daney, e pură deșertăciune. Și oare ce este o revoluție, conform Hannei Arendt, dacă nu prilejul unui arest al sensului, care împiedică – deși pare că încurajează – tocmai „descrierea și interpretarea întregului tărâm al acțiunii umane nu în termeni de actor și agent, ci din perspectiva unui spectator care privește un spectacol". Daney, 52.
15. Iovănel, *Istoria*, 244.
16. Ibid.
17. „Opinia mea despre evenimentele din decembrie 1989 se înscrie în teoria hibridării revoluției cu o camuflată lovitură de stat urgentată de împrejurări [...]", în Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, ediție revăzută și adăugită (Iași: Polirom, 2009), 227.
18. Ibid., 84-85.
19. Ibid., 14.
20. Ibid., 20.
21. Philippe Aguinalin, *Révolution en direct. Histoire en différé*, teză de Masterat susținută în 1999 la Universitatea Paris 1 Panthéon-Sorbonne, încă nepublicată, 3.
22. Iovănel, *Istoria.*, 12.
23. Țichindeleanu și Petrovszky, *Revoluția*, 44-45.
24. Borcilă, 192.
25. Iovănel, *Istoria*, 377.
26. Iovănel, *Istoria*, 295.

Bibliography:

Aguinalin, Philippe. *Révolution en direct. Histoire en différé*, Thesis, Paris 1 Panthéon-Sorbonne, 1999.
Cesereanu, Ruxandra. *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții* [December 1989. The Deconstruction of a Revolution]. Iași: Polirom, 2009.
Daney, Serge. "Nicolae et Elena lèguent leurs corps à la télé" ["Nicolae and Elena bequeath their bodies to the television"]. In Serge Daney, *Devant la recrudescence des vols de sacs à main* [*Confronted with the Growth of Bag Thefts*]. Lyon: Alleas, 1991.
Daney, Serge. "Roumanie, année zéro" ["Romania, Year Zero"]. *Cahiers du cinéma*, no. 428 (1990): 83.
Ghiu, Bogdan, *Ochiul de sticlă*. Bucharest: ALL, 1997.
Iovănel, Mihai. *Istoria literaturii române contemporane (1990-2020)* [*The History of the Romanian Contemporary Literature*]. Iași: Polirom, 2021.
Țichindeleanu, Ovidiu, Konrad Petrovszky, eds. *Revoluția română televizată* [The Televised Romanian Revolution]. Cluj-Napoca: Idea, 2009.